

Article Arrival : 08/01/2020
Related Date : 15/03/2020
Published : 15.03.2020

Doi Number <http://dx.doi.org/10.26449/sssj.2186>

Reference Sari Güven, M. (2020). "19. Yüzyıldan Bir İngiliz Casusunun Kimliği ve Faaliyetleri: Habib Anthony Salmone", International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN2587-1587) Vol:6, Issue: 58; pp:1161-1167.

19. YÜZYILDAN BİR İNGİLİZ CASUSUNUN KİMLİĞİ VE FAALİYETLERİ: HABİB ANTHONY SALMONE

Identity and Activities Of An English Spy From The 19th Century: Habib Anthony Salmone

Dr. Öğr. Üyesi Melek SARI GÜVEN

Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, Bartın/TÜRKİYE

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0348-5467>

ÖZET

Habib Anthony Salmone, Lübnanlı olmasına rağmen İngiltere’de yetişmiş ve İngiltere yararına çalışmalarda bulunmuş bir Arapça uzmanıdır. Uzun yıllar dil dersleri vermekle birlikte asıl faaliyet gösterdiği alan gazetelere yazdığı propaganda yazılarıdır. Osmanlı Devleti aleyhine yazmış olduğu yazılarda özellikle II. Abdülhamid dönemini ve yönetimini eleştiren tarzı dikkat çekicidir. Ayrıca gezi yazısı şeklinde yazdığı bir kitapla da bu tavrını sürdürmüştür. Bu çalışmada, öncelikle Salmone’nin hayatından kısaca bahsedilecektir. Onun Osmanlı Devleti aleyhinde yazmış olduğu yazıları ve yayınlanmış olan gezi notu kitabı örnekleminden yararlanılarak İngiltere’nin Osmanlı devletine karşı yürütmüş olduğu propaganda faaliyetleri incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: H. Anthony Salmone, İngiltere, Osmanlı Devleti, Propaganda

ABSTRACT

Habib Anthony Salmone is an Arabic specialist who grew up in England and worked for the benefit of England, although he is Lebanese. Although he has been teaching language for many years, his main field of activity is his propaganda writings in newspapers. In the writings he wrote against the Ottoman Empire, especially Abdul Hamid II. His style criticizing Abdülhamid's era and management is remarkable. He also continued this attitude with a book he wrote in the form of a travel article. In this study, firstly, the life of Salmone will be briefly mentioned. The propaganda activities of England against the Ottoman state will be examined by making use of the writings he wrote against the Ottoman State and the sample of the travel note book published.

Key Words: H. Anthony Salmone, England, Ottoman State, Propaganda

1. GİRİŞ

Habib Anthony Salmone (1860-1904¹), Beyrut’ta doğmuş, eğitimini İngiltere’de tamamlamış Lübnanlı bir Arap dili profesörüdür. İngiltere’de 1883 yılında, Londra Üniversite kolejinde Arapça dersleri vermiştir (Houghton, 1979:1067; Soskice, 2010:71). Bir başka veriye göre Salmone, Suriye asıllı bir Hıristiyan Arap olup Londra’da yayıncılıkla uğraşmakta ve Jön Türkler’le yakın ilişkilerde bulunduğu bilinmektedir (Özcan, 1998: 67). Hakkında çok detaylı bilgi bulunmayan Salmone’nin, 1885 yılının Mart ayında İngiltere Başbakanı William Ewart Gladstone ve Dışişleri Bakanı Lord Granville’e, Mahdi’nin İngiltere’nin Mısır’ı işgaline yönelik planını zayıflatma çabaları hakkında bazı gizli bilgiler vermiş olduğu iddia edilmektedir. Bu sebeple Salmone’ye gizli hizmet fonlarından çeşitli ödemeler yapıldığına dair bilgiler mevcuttur (West, 2009: 469). Salmone’nin 1885 yılında Biritanya casusu olmak konusunda gönüllü olduğuna dair bir başka veri de mevcuttur. Hatta Cemaleddin el Afgani’nin Paris’teki dairesine gizlice girdiği belirtilmektedir (Green, 2007: 240).

Salmone, 1890’lı yıllarda Londra’da *The Eastern and Western Review* adlı bir gazete yayınlamaktadır. Bu gazeteye bütçe sağlamak üzere dendiği yollardan biri de gazetesinde, Osmanlı Devleti hakkında kötü ifadeler içeren yazılar yayınlamaktır. Böylece hükümetten para alacak ve ifadelerini olumluya çevirecektir. Oysaki kendisi daha önce İngiliz elçisi tarafından hükümete takdim edilmiş, Mabeyn’e gelmiş, kendisiyle görüşülmüş, Maarif Nazırı Münif Paşa Salmone’nin telif ettiği lügat kitabı için kendisine üçüncü rütbeden mecidi nişanı ve bir miktar da para verilmiştir. Ancak Salmone tekrar para istemek adına hükümeti tehdit

¹The Academy and Literature adlı derginin 46. Sayısında, 1895 yılında Salmone’nin ölüm ilanının yayınlandığı görülmektedir (1895: 556).

eden bir mektup göndermiştir. Osmanlı hükümeti bu durumu İngiliz elçisine aktarmış ve Salmone ile ilgili olarak gerekenin yapılmasını istemiştir (Y. PRK. BŞK. 26/10). Konuyla ilgili olarak Mösyö Miyatoviç, Salmone'yi Londra Sefareti'ne çağırır ve kendisiyle ilgili bir şikâyet olduğunu; yazmış olduğu bir yazının ve gazetesinin izlediği siyasetin Osmanlı Devleti için sorun teşkil ettiğini belirtir. Bunun üzerine Salmone, niyetinin hükümeti eleştirmek olmadığını belirtir (HR. TO. 66/7). Ayrıca Salmone, Mecidi Nişanı'nı Hükümet-i Seniyye'ye iade etmeyi düşündüğünü de ifade eder (HR. TO. 66/1).

Habib Anthony Salmone'nin yayınlıyor olduğu gazeteden başka, yazmış olduğu bir *Arapça-İngilizce Sözlük*²; *Türkiye'nin Düşüşü ve Yeniden Doğuşu*³ adlı bir kitap ve çeşitli dergilerde yazmış olduğu makaleler mevcuttur.

2. TÜRKİYE'NİN DÜŞÜŞÜ VE YENİDEN DOĞUŞU ADLI KİTAPINDA OSMANLI DEVLETİ

Salmone'nin kitabı, *The Fall and Resurrection of Turkey* ismiyle 1896 yılında Londra'da Methuen Yayınevi'nden İngilizce olarak yayınlanmıştır. Kitap, 2013 yılında Murat N. Arıkan tarafından *Türkiye'nin Düşüşü ve Yeniden Doğuşu* ismiyle Tarihçi Kitabevi'nin baskısıyla Türkçe olarak yeniden yayınlanmıştır. Özellikle II. Abdülhamit dönemine odaklanılan bu eser Salmone'nin döneme dair gözlemlerinden oluşan bir rapor şeklindedir. Kendi içinde 17 alt başlıktan oluşan bu eser 194 sayfadan oluşmaktadır.

Eserin önsözünde yazar Salmone, 1890'lı yıllarda Osmanlı topraklarında çeşitli bölgeleri gezdiğini ve Türkçe bilmesi sebebiyle de "...gizli kalmış ve insanların dile getirmekten korktukları birçok doğruyu bu yolla öğrenme imkânına..." ulaştığını belirtmiştir. Hemen ardından sözlerine şu şekilde devam etmiştir : "Nerede ise bütün dünya, Türkiye'deki kokuşmuşluğun ve istibdatın artık farkındadır. Ve son gelişmeler de Avrupa'daki barışı oldukça tehlikeli bir hale sokmuştur..." şeklinde bir eleştiriyle raporuna başlamıştır. Ayrıca 4,7 ve 8. bölümlerde daha önce dergilerde yazmış olduğu makalelerden alıntılar yaptığını belirtmiştir (Salmone, 2013: 21-22). Burada belirtmiş olduğu makaleleri de Abdülhamit ve onun dönemindeki yönetimi eleştiren yazılardır.

Raporunun birinci bölümüne, 1876 yılı itibariyle ülkedeki genel durumu kısaca değerlendirerek başlayan Salmone, o dönem basının Abdülhamit'ten gereksiz ve boş bir övgüyle bahsettiğini belirtmektedir (s. 23-24). Ayrıca, 93 Harbi ile ilgili olarak yazdığı satırlar şu şekildedir: "...güvenilir kaynaklarca ifade edildiği üzere, ordunun savaşta uyguladığı taktiklerin birçoğu falcılık, kara büyü ve bazı şeyhlerin gördüklerini uydurdukları rüyaların yorumuna göre belirleniyordu. Öyle ki bu kişiler, Rus Çarı'nın birkaç saat içerisinde tutsak edilip İstanbul'a getirileceğini bile söyleyip durdular. Bu türden söylentilere ve benzer saçmalaktaki diğer birçoklarına, zaten batıl inançlı ve ruhsal sorunları olan Sultan'ın kendisi de gerçekten inanıyordu." (s. 28). Dönemin Padişahını "ruhsal sorunları olan" ifadesiyle tanımlaması; Türk-Rus savaşıyla ilgili olarak temelsiz yorumlar yapması Salmone'nin kaleminin güvenilirliği ile ilgili olarak düşünmekte fayda olduğunu göstermektedir.

Raporunun ikinci bölümüne, Yıldız Sarayı'nı tasvir ederek başlayan Salmone, İstihbarat Dairesi'ni, Hazine-i Hassa'yı ve Nazırlar Kabinesi'ni tanıtarak devam eder. Bölümün sonunda, Abdülhamit'in kendi fiziksel durumunun resmedilmesi konusundaki hassasiyetinden bahsederek ikinci bölümü nihayetler (s.42). Üçüncü bölümde; ordu, donanma, gümrük idaresi, hapishaneler, telgraf ve postane, Türk memurlar ve rüşvet konularında birkaç paragraflık bilgi veren Salmone raporuna aynı üslupla devam etmiştir. "Abdülhamid'in Akıl Hocaları" adlı dördüncü bölümde; Abdülhamid'in yanlış kişilerden danışmanlık aldığından ve bu sebeple ülke yönetimindeki kötü gidişin düzelmeyeceğinden bahsetmektedir. Konuyla ilgili olarak aşağıdaki paragrafı aktarmak konuyu anlatmak adına faydalı olacaktır. "Türkiye'deki yozlaşmanın temel nedeni Sultan'ın, gücünü elde etme ve onu sürdürmede benimsediği tarzıdır. 'Padişahın danışmanları' denildiğinde bu tanımlama ile doğal olarak, nezaretlerde bilfiil makam sahibi olan devlet adamlarının kastedilmekte olduğuna inanılır. Aslına bakılacak olursa, resmi idarenin dışında olanlar, devlet yönetiminin muhtelif kademelerinden sorumlu olan görevlilerden çok daha fazla güce ve etkiye sahiptirler." (s.62).

²1890 yılında Londra'da Trübner & Co. tarafından *An Arabic-English Dictionary On A New System* (Yeni Sistemle Hazırlanmış Arapça-İngilizce Sözlük) ismiyle yayınlanmış bir Arapça-İngilizce sözlük çalışması bulunmaktadır. Sözlüğe ait kapak kısmı Ekler Bölümü'nde Ek 1'de sunulmuştur.

³*The Fall and Resurrection of Turkey* adıyla yazılmış olup 1896 yılında Londra'da basılmış olan kitap, Türkçe'ye Murat N. Arıkan tarafından kazandırılmış olup, *Türkiye'nin Düşüşü ve Yeniden Doğuşu* adıyla Tarihçi Kitabevi tarafından basımı yapılmıştır. Kitaba ait İngilizce ve Türkçe kapak Ekler Bölümü'nde Ek 2'de sunulmuştur.

“Hilafet” başlıklı beşinci bölümde; Halifelik makamının Osmanlı Devleti’ne mahsus olmadığına dair fikrini savuna Salmone’nin şu satırları dikkat çekicidir. “Abdülhamid, İslam dünyasının başı olmak hakkına sahip olduğunun kabulü ile tahta çıkmıştı. Tahtını da, sürekli korktuğu ve tehditleri altında bulunduğu bazı Müslüman dini liderleri maceracıları bir tür yarı rüşvet düzenine bağlamak yolu ile korudu.” (s.70). Salmone’ye göre, “...Türk Sultanı Halifelik için gerekli olan tüm şartları yerine getirdiğini ileri sürüyor olsa da bu sahiplenişin İslam dünyasında ne genel kabul gördüğü, ne de bu hakkın onaylanmış olduğudur. Bu nedenle, Sultan’ın Hilafet üzerinde ileri sürdüğü hak ve yetkiler, benzer bir şekilde bazı seleflerinde olduğu gibi kolaylıkla kaldırılabilir.” (s.72). Raporunda yazdığı bu satırlarla konu üzerindeki görüşlerini açık bir şekilde belirtmiştir. Altıncı bölümü ise İslamiyet’e ayıran Salmone, bölüm boyunca İslam dininin iyi yanlarını vurgulamakla birlikte Abdülhamid yönetiminin kötü olduğunu ve Abdülhamid’in İslamiyetin geleceğini de tehlikeye soktuğunu belirtmektedir (s. 84). Abdülhamid ile ilgili olumsuz tavrını sürdürmeye devam eden Salmone yedinci bölümde de bu tavrını sürdürürken Fuad Paşa ile ilgili olarak “Türkiye’nin şimdiye değin gördüğü en yetenekli ve tanınmış devlet adamı” (s. 86) nitelemesini yapmaktadır. Ayrıca Fuad Paşa’nın ölmeden önce Padişaha sunmuş olduğu layiha olduğunu iddia ettiği metni de sadeleştirerek bu bölümde sunmuştur. Layiha’da Fuat Paşa’nın eğitim eksikliği, kişisel umarsızlık, dini bağnazlık, dini liderlerin nüfuzu konularında dikkatli olunması gerektiğine dair fikir verdiği görülmektedir (s. 89).

Sekizinci bölümde eğitimin önemine dair fikrini belirten Salmone; dokuzuncu bölümde, Abdülhamid’in vehm ve güvensizliği konularına odaklanmıştır. “Bir nebze bile olsun ahlaki cesareten hep yoksun olan Abdülhamid, bir oldubitti ile o meşhur baskı, kayırma ve muhbirlik düzenini kurmuştur. Böylelikle, nerede kıyıda köşede kalmış sünepe tipler varsa bunlar sadece hep ezilen insanlar üzerinde değil, aynı zamanda Abdülhamid’in kendisinin de üzerinde sonsuz bir güç elde etmişlerdir. Bunların bir anlamda efendilerine sadık oldukları söylenebilir. Zira onun en çocukça emirlerine boyun eğip, iktidarda kalmasında kendisine yardımcı olurlar. Abdülhamid’in eni konu tek ihtirası, hayatını ve tahtını korumaktan ibarettir. Bu sözüm ona danışmanların bir kısmının gerçekten ülkelerine hizmet aşkı taşıdıkları da şüphesizdir...Böylesine zayıf karakterli ve despot bir hükümdarın altında yaşayıp da ülkenin en iyi yöneticilerinin bile sistemin bu kokuşmuşluğundan bir ölçüde de olsa zehirlenmiş olmalarına hiç şaşılır mı?...” (s. 114). Yukarıdaki satırlardan da anlaşılacağı üzere Salmone, Abdülhamid’i güvensiz, adaletsiz, despot ve kötü bir yönetici olarak tanımlamaktadır.

Onuncu bölümde Abdülhamid’in adaletsiz, zavallı ve şaşkın (s.118) olduğunu ifade eden yazar, Abdülhamid’in “Özgürlük”, “Reform” ve “Anayasa” sözcüklerine tahammül edemediğini belirtmiştir (s.121). “Yozlaşma” adlı on birinci bölümde, ülkenin dürüst olmayan kişilerce yönetildiği, rüşvet ve muhbirliğin arttığı ve bunun sebebinin Abdülhamid olduğuna dair rapor tutulmuştur. On ikinci bölümde, “Artık Türkiye’de herkes Abdülhamid’in yıkımın eşiğine getirdiği halkını ve ülkesinin başına ne geleceğini umursamaksızın, varsa yoksa kendi güvenliğinin peşinde koştuğunun farkına varmıştır...” (s.138) cümlesiyle halkın reformlar, özgürlük, hak ve hürriyet istediğini belirtmiştir. On üçüncü bölümde, Abdülhamit yönetimini “şeytani idare” (s143) olarak tanımlayan yazar, ülkenin kalkınması durumunda da Avrupa’nın güçlü ve yeniden yapılanmış bir Osmanlı görmek istemeyeceğini belirtmiştir (s. 146). On dördüncü bölümde, Abdülhamid’in baskı yönetimine karşı halkın bilinçlendiğinden bahseden yazar Abdülhamid’in kendisi hakkında gazetelerde çıkabilecek yazılardan korktuğunu ve çekindiğini belirtmiştir (s.154).

On beşinci bölümde yazar, kendi kurgusuyla döneme dair tespitlerde bulunmaya devam etmiştir. “Türkiye’de atamalar kesinlikle tecrübe ve yetenek hiç dikkate alınmaksızın yapılmaktadır. Birçok insanın da kuşkusuz farkında olduğu gibi, bir memuriyete atanacak adayın ne geçmek zorunda olduğu bir sınav, ne de yeteneklerinin sınanacağı bir düzen vardır. Atama yapılacak makam, orası için en yüksek teklifi ödemeye hazır olana verilir...” (s.170). Yukarıda verilen bu örnek paragraf, Salmone’nin halkın arasına karışıp gözlemlerini aktardığını söylediği bilgilere örnektir. Türkçe biliyor olduğu için halkla anlaşabildiğini belirten Salmone, insanlarla iletişim kurduğunu ve anlatılanları anladığını ifade etmektedir.

On altıncı bölümü, “İşte bu yolla halk, özgürlük ve refahın tadına vararak barış ve huzur içinde yaşayacaktır.” (s. 184) cümlesiyle tamamlayan yazar ülke genelindeki reform isteklerinden bahsetmektedir. Bunun için “Uyanan Türkiye” ifadesini kullanmakta ve halkın ülke yönetimiyle ilgili olarak şikâyetlerde bulduklarını belirtmektedir. On yedinci ve son bölüme “İmparatorluğun Yeniden Doğuşu” adını veren yazar bu bölümde, “Mevcut zorlukların üstesinden gelmenin sadece bir tek yolu vardır. Ve o da Abdülhamid’in tahttan indirilmesidir...” (s. 190) vurgusunu yaparak satırlarına yön vermektedir. Salmone yazmış olduğu bu raporu; “Ne kadar yaygın olarak bilinmese de Türkiye’deki halk, artık adamakıllı

uyanmıştır. Şimdi bu mutsuzluk selini durdurabilecek tek bir şey vardır, o da halkın ihtiyaç duyduğu ve arzu ettiği reformları elde edebilmesidir. İşte tek başına bu, Türkiye'nin yeniden doğuşudur.” (s. 194) cümleleriyle nihayetlemiştir.

Türkçeye 194 sayfa olarak çevrilmiş bu raporda Anthony H. Salmone, ülkede geçirdiği vakitte gözlemediklerini, deneyimlediklerini yazdığını ifade etmiştir. 1890'lı yıllarda ülkede bulunup yaşadıklarını yaklaşık altı yıl sonra yayınlama kararı almıştır. Salmone'nin olayları aktarırken dönemin siyasi, sosyal, kültürel ayrıntılarına olan hâkimiyeti kendi kişisel deneyim ve gözlemlerine dayandırdığı bilgileri aktardığı izlenimi uyandırmaktadır. Büyük Britanya uyruklu ve Britanya casusu olduğu bilinen Salmone özellikle Abdülhamid dönemi yönetimini yanlı ve öznel bir üslupla değerlendirmiştir. Psikolojik sorunları olan, baskıcı, işkenceci, ürkek, korkak, batıl inançlarla yaşayan bir sultan portresi çizmiş; dönemin diğer devlet adamları ile ilgili olarak da tarafgir nitelemelerde bulunmuştur. Salmone'nin Payitaht'a muhalif bir gazete çıkardığı ve bu gazetede padişahı ve yönetimi aynı üslupla eleştirdiği düşünülürse bu raporun amacı daha iyi anlaşılabilir olacaktır.

3. THE EASTERN AND WESTERN REVIEW ADLI DERGİDE OSMANLI DEVLETİ

A.G. Ellis tarafından verilen bilgilere göre; *The Eastern and Western Review* adlı gazete, sadece iki baskı yapmıştır. Dergi, “aylık siyaset, edebiyat ve bilim dergisi” olarak 1892 yılı şubat ayında İngilizce ve Arapça olarak H. Anthony Salmone vasıtasıyla yayın hayatına başlamıştır. Arapça, *Ḍiyā' al-khāfiqayn* adıyla basılan dergi daha sonra yayınlanmamıştır⁴.

Osmanlı Arşivi'ne ait 1892 tarihli bir belgeden edinilen bilgiye göre; *The Eastern and Western Review* gazetesinin Ağustos tarihli nüshasında Osmanlı Devleti aleyhinde bir yazı yayımlanmıştır. Söz konusu yazıda; Osmanlı Devleti'nin uzun yıllardır uğradığı zararların sorumlusunun padişah olduğu konusuna odaklanılmıştır. Buna ilaveten, Osmanlı hanedanının İslam dininin menfaatlerine aykırı hareket ettiği ve bu sebeple İslam ahalisinin yeni ve kahraman bir lidere ihtiyacı olduğunu belirtmiştir. İhtiyaç duyulan liderde bulunması gerektiğini düşündüğü özellikleri şu şekilde sıralamıştır: dini bilgilere hâkim, devrin diplomasisine vakıf, güvenilir, cesaretli, başkumandanlık edebilecek bir karakterde olması gerektiğini vurgulamıştır. Böyle bir liderin, tüm İslam ahali tarafından seçilmesi gerektiğini ve hâlihazırda padişahın bu özellikleri taşımadığı için saltanat ve hilafet makamını terke mecbur olduğunu belirtmiştir. Ayrıca gazeteye bu “zararlı” yazıdan dolayı bir reddiye verilmesi gerektiği ifade edilmiştir (Y. PRK. EŞA. 16/46).

Londra'da yayınlanmakta olan *The Eastern and Western Review* gazetesindeki zararlı yazılardan dolayı devlet Salmone'ye uyarıda bulunmak istemiştir. 1893 yılında, Beyrut'ta yaşayan babası ve biraderleri aracılığıyla Salmone'nin sorumluluğundaki gazetede yayınlanan haberlerin yayınına bir son verilmesinin doğru olduğu belirtilmiştir. Salmone'ye devlet tarafından verilmiş olan üçüncü rütbeden mecidi nişanın varlığı hatırlatılarak Salmone'nin bu tutumunun yanlış olduğu ifade edilmiştir (BEO. 158/11838). Ancak Salmone, sürdürdüğü tutuma devam etmiştir. 3 Mayıs 1893 tarihinde, Londra'da bulunan Osmanlı elçisi Rüstem Paşa'ya bir mektup gönderen Salmone mektubunda bir kaç hususa dikkat çekmiştir. Öncelikle, Padişah hazretlerinin *The Eastern and Western Review* gazetesi için para yardımında bulunup bulunmayacağına kendisine bildirilmesini istemiştir. Eğer para yardımında bulunulacaksa bunun hızlı bir şekilde kendisine ödenmesini istemiştir. Çıkarttığı gazetede Osmanlı lehinde yazılar yazmak için para istediğini, bu olumlu yazıların Osmanlı dış siyaseti için büyük faydaları olduğunu belirtmiştir. Gazetesini genişletmek için daha büyük bir şirket kurmak istediğini, bunun için paraya ihtiyacı olduğunu ve Osmanlı Devleti'nden onun hakkında olumlu yazılar yazma karşılığında para istediğini belirtmiştir (Y. PRK. EŞA. 16/46). Bir başka belgeye göre, Salmone 18 Mart 1893 tarihinde iflas etmiştir (HR. TO. 66/25). Bu sebeple Salmone, iflastan kurtulmak adına kendince çıkış yolları aramaktadır.

4. THE NINETEENTH CENTURY ADLI DERGİDE OSMANLI DEVLETİ

The Nineteenth Century Magazine adlı dergi, Londra'da yayınlanmakta olan aylık bir dergidir. Sir James Knowles tarafından 1877 yılında yayın hayatına başlamıştır. 1901 yılı itibarıyla adı, *The Nineteenth*

⁴ Bu bilgileri, şu anda İngiliz Kütüphanesinde Arapça kitapları kataloglayan görevli arşivci A. G. Ellis'in İngiliz Müzesindeki Arapça kitap kataloğunda katalogladığı bilgilerden öğreniyoruz. Salmone'nin öncelikle iki baskıyı aynı anda yayınlamayı seçtiğini belirten Arşivci, biri Arapça diğeri İngilizce olmak üzere her birinden bir sayı çıkardığını belirtmektedir. Ek 3'de bu ilk baskının ön sayfasına yer verilmiştir. (<https://review.gale.com/2018/06/21/exploring-arabic-periodicals-in-early-arabic-printed-books-from-the-british-library/?subscribe=success>, Ulaşım tarihi: 01.01. 2020).

Century and After adıyla yayınlarına devam eden dergi, 1914 yılında kısa bir süre için yayınına ara vermiş olmakla birlikte 1972 yılına kadar yayın hayatını sürdürmüştür (Townshend, 1985).

Habib Anthony Salmone, *The Nineteenth Century* adlı aylık bir dergide Osmanlı Devleti aleyhinde yazılar yazmıştır. 1896 yılında bu dergide yayınlanmış olan “Is the Sultan of Turkey the True Khalif of Islam” başlıklı yazısı aleyhte yazılmış olan yazılara örnek olarak gösterilebilir. Bu yazısında Salmone, II. Abdülhamit’e dair eleştirilerde bulunmaktadır. Öncelikle, Abdülhamit’in halife olmanın şartlarını taşımadığını iddia etmektedir. İslam dininin getirmiş olduğu hilafet şartlarının Abdülhamit’te bulunmadığını iddia eden Salmone onun Kureyş soyundan gelmiyor olmasını buna örnek göstermektedir. Arapların hiçbir zaman Türkleri yönetici olarak görmediklerini belirten yazar, Arapların Osmanlı yönetimini benimsemediğini ve Osmanlı Sultanı’nı halife olarak görmediğini belirtmektedir (Salmone, 1896). Salmone’nin bu dergideki yazısında paylaştığı fikirler ve öne sürdüğü savlar aynı şekilde *Türkiye’nin Düşüşü ve Yeniden Doğuşu* adıyla Türkçe’ye çevrilmiş olan kitabında da yer almıştır.

5. SONUÇ

19. yüzyılın sonunda Osmanlı Devleti içinde İngiltere hesabına casusluk faaliyetlerinde bulunan, Anthony H. Salmone Osmanlı toplumunu, kültürünü ve dilini yakından tanıyan bir entelektüeldir. 19. yüzyıl Osmanlı yönetimi, toplumsal yapısı ve kültürel çeşitliliği anlamında bir rapor oluşturmuş ve daha sonra bu rapor kitap olarak yayınlanmıştır. Salmone raporunda, II. Abdülhamid dönemi yönetimi ile ekonomik ve sosyal yapıda aksayan yönleri özellikle belirtmiş ve örnekler ile diyaloglar üzerinden bir anlatım üslubu geliştirmiştir. Kendine ait olduğunu savunduğu bu anılar üzerinden gördüklerini, tanık olduklarını gezi notu şeklinde düzenlemiştir. Özellikle II. Abdülhamid’e yaptığı eleştirilerin yanında dönemin muhalif siyasi yapılanması konusunda verdiği bilgiler de raporunda geniş yer tutmaktadır.

Salmone, 1908 İhtilali’ne giden süreçte yapılanmış siyasi alt yapı çalışmalarının temelini atıldığı dönemi okuyucuya aktarmıştır. Ayrıca bugün de güncelliğini koruyan “Ermeni Meselesi” ile ilgili de yorumlarda bulunan yazar, İngiltere ve Rusya arasındaki siyasi nüfuz rekabetinin bu mesele üzerinde önemli bir rol oynadığını vurgulamaktadır. “...Anadolu’nun doğusunda görülen olayların, Çarlık Rusyası’nın kendi siyasi çıkarları doğrultusunda, Ermeni halkı üzerindeki kışkırtıcı politikalarının bir sonucu olarak, bölgedeki Kürt topluluklarının ‘sabrının taşması’ sonucunda meydana geldiğini ifade etmektedir. Bununla birlikte, Ermenilerin de bu olayları Avrupa kamuoyuna ‘abartılı’ bir halde taşıdıkları saptamasında ve tanıklığında bulunmaktadır. Yazar, benzer bir şekilde Suriye ve Lübnan’da meydana gelen etnik kökenli çatışmalara yönelik olarak, İngiltere ve Fransa’nın bu husustaki politikalarına da değinmektedir.” (Arıkan, 2010:15-16).

Sonuç olarak bu rapor, Osmanlı Devleti’nin siyasi ve toplumsal yapısına yönelik eleştirilerle dolu olmakla birlikte döneme ait emperyal güçlerin kendi çıkarları için Osmanlı Devleti’ni bir çatışma alanına çevirmesine şahitlik etmektedir. Bu bağlamda İngiltere ile Fransa’nın çıkarlarının çatıştığı bu coğrafyada yazar Fransa aleyhtarlığı yapmakta; uyuğunda yer almış olduğu Büyük Britanya İmparatorluğu’nu Osmanlı Devleti’ne yakın ve dost olarak gösterme eğiliminde bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

(Başbakanlık Osmanlı Arşivi)

BOA. Y. PRK. EŞA. 16/46, 10 Teşrin-i Evvel 308 (R), 22 Ekim 1892 (M).

BOA. Y. PRK. BŞK. 26/10, 14 Şevval 1309 (H), 12 Mayıs 1892 (M).

BOA. BEO. 158/11838, 4 Şaban 1310 (H), 21 Şubat 1893 (M).

BOA. HR. TO. 66/1, 10 Kasım 1892 (M).

BOA. HR. TO. 66/7, 15 Aralık 1892 (M).

BOA. HR. TO. 66/25, 18 Mart 1893 (M).

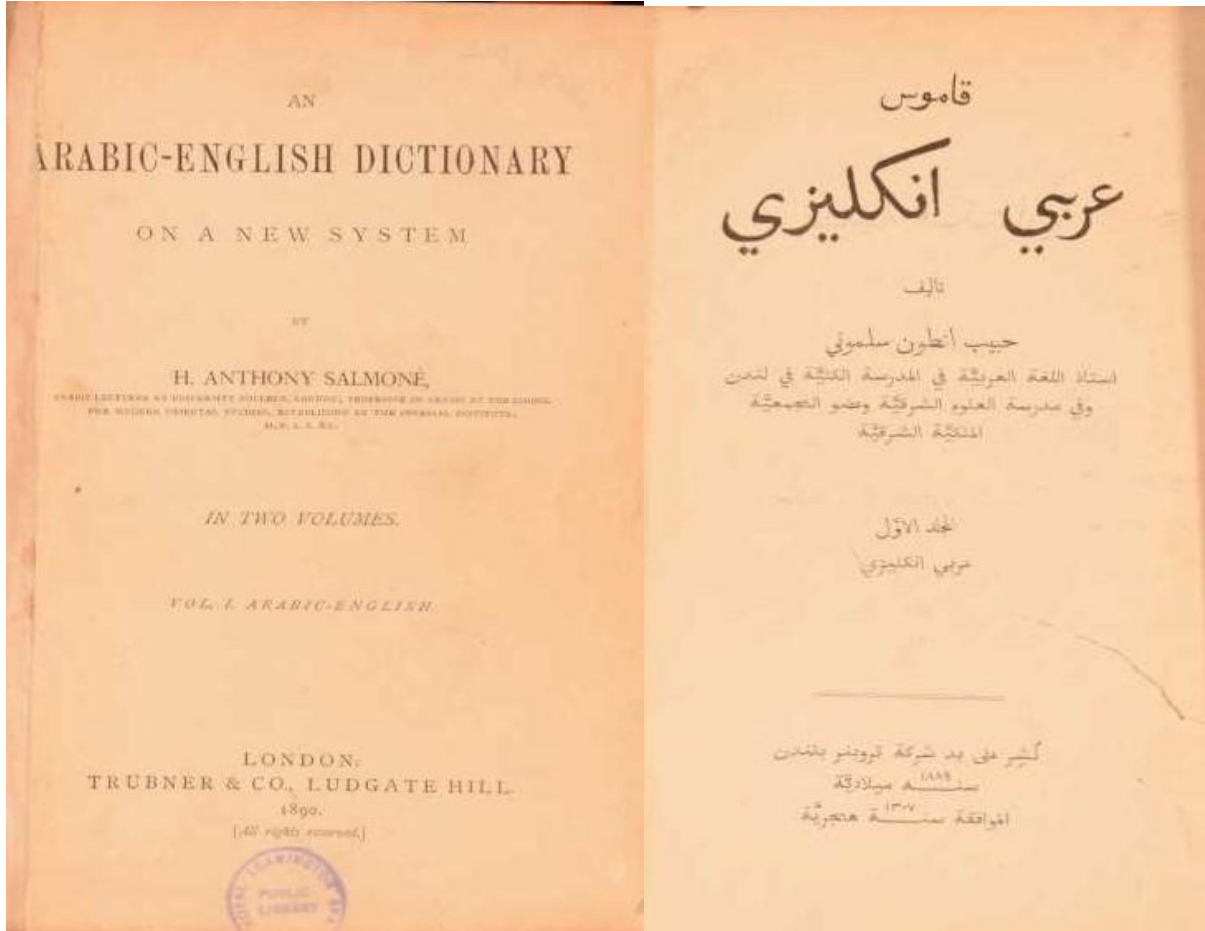

Kitap ve Makaleler

- Green, Dominic, (2007), *Armies of God: Islam and the Empire of the Nile, 1869-1898*, Century Publishing.
- Houghton, Walter E., (1979), *The Wellesley Index to Victorian Periodicals, 1824-1900*, Volume III, University of Toronto Press.
- Özcan, Azmi, (1998), “İngiltere’de Hilafet Tartışmaları, 1873-1909”, *İslam Araştırmaları Dergisi*, Sayı 2.
- Salmone, H. Anthony, (1896), *The Nineteenth Century A Monthly Review*, James Knowles (Edited), London, Vol XXXIX, January-June 1896, “Is the Sultan of Turkey the True Khalif of Islam, 173-181.
- Salmone, H. Anthony, (2013), *Türkiye’nin Düşüşü ve Yeniden Doğuşu*, (Çeviren: Murat N. Arıkan), Tarihçi Kitapevi, İstanbul.
- Soskice, Janet, (2010), *Sisters Of Sinai: How Two Lady Adventurers Found the Hidden Gospels*, Random House, Vintage Books, London.
- The Academy and Literature*, (1895), Academy Publishing Company, p. 556.
- Townshend, Charles, (1985), *The Oxford History of Modern War*, Edited by C. Townshend, 1985.
- West, Nigel, (2009), *The A to Z of British Intelligence*, Scarecrow Press, p. 469.

EKLER:

Ek 1: H. Anthony Salmone’nin eseri olan sözlüğ’ün 1890 yılındaki ilk baskısından.

Ek 2: Salmone'nin yazmış olduğu kitabın İngilizce ve Türkçesi'ne ait kitap kapakları.

Ek 3: 1890 yılı Şubat ayındaki ilk baskının ön sayfası.

